

Z živé diskuse mezinárodní o problémech proletářské kultury vyplývá prozatím, jak se zdá, tři hlavních tezí, přes diametrální rozpory mezi jednotlivými interesenty, kteří o věci píší a debatují. Tyto teze jsou nevalně divoké a překvapující, zato však velmi odůvodněny z hlediska vývojového, jediné dnes pro nás přijatelného. Formuloval bych je asi takto:

1. Každá kultura v užším slova smyslu je produkt vládnoucí třídy. Jen vládnoucí třída zjednává téměř bezděčně a automaticky podmínky — půdu a ovzduší — pro kulturní rozkvět, úplně ji charakterizující a prodávající s ní celý její vývoj od tápavého nadšení raného přes vrchol mužné vyrovnanosti až k přejemnosti a zmatku dekadence. Tudíž i proletariát, jakmile dobude moci a stane se vládnoucí třídou, počne vytvářet svou kulturu, a netřeba se bát toho, že to nebude kultura plně jej charakterizující a velmi odlišná od kultur předcházejících.

Poněvadž však úkolem proletariátu jako vládnoucí třídy není, aby pouze kartu obrátil, čili vládl ostatním třídám, nýbrž naopak je na něm, aby zbytky produktivně nepracujících tříd v sebe vstřebal, třídy odstranil a z tohoto hlediska znal toliko jeden pracující lid — otvírají se této nové kultuře ohromné obzory: kultura, která počne jako kultura třídní, pomalu, ale jistě bude stále růst nad svůj původní třídní charakter tou měrou, jak třídní proletářská společnost, která

ji založila, bude se přeměňovat ve společnost čistě socialistickou; proletářská kultura ztratí zároveň s třídou, která ji zrodila, třídní charakter a zároveň s ní nabude povahy socialisticko-všelidské. Osud kultury, která počne jako proletářská, nebude tedy spjat s osudem jedné třídy; její osudy budou osudy společnosti socialistické, o jejíchž nesmírných možnostech nechť píší romanopisci.

2. Proletářská kultura nezrodí se na pustém ostrově ani na místě, z něhož by nějaká revoluce příliš divoká učinila tabulam rasam. Proletářské kultuře bude volky nevolky zaujmout stanovisko k předcházejícím kulturním hodnotám, k jednomu záporně, ke druhému kladně. Povede s nimi veliký a slavný zápas, dlouhý a houževnatý. Nebude to jen boj s kulturou měšťáckou, bude to boj s celým starým světem. A z tohoto zápasu vyjde jednoho dne téměř nepozorovaně vítězná její podstata.

Radikální obrazoborectví nic podstatného by tu nezměnilo. Steré kulturní hodnoty, pokud jich možno upotřebit, jsou v krvi nás všech i v krvi našich dětí a vnuků. Snad mezi zralým plodem kultury socialistické a zralým plodem kultury měšťácké bude jednou na první pohled větší propast, než jakou se domníváme vidět dnes mezi produktem kultury čínské a produktem moderní kultury západní. A přece ve skutečnosti bude mezi nimi nezbytný a neznemožnitelný most organického vývoje, snad velmi dlouhého, ale nikoli nelogického. Chtít zahladit minulost byla by námaha marná a zbytečná. Začít skutečně znovu mohli by jen nový Adam a nová Eva na novém světě, kde by ani k vykopávkám neměli příležitosti.

Na druhé straně však může trocha obrazoborectví a trocha iluzí o novém začátku jen prospět. Mějme v prudké nenávisti hodnoty předchozích časů, i když tu a tam je obdivujeme. Bořme svatostánky starého světa, i když tu a tam bezděčně před nimi klekáme. Chtějme znásilnit s dobytelskou vášní panenské pralesy duchovní, i když sami vnášíme do nich staré ovzduší. Nesmí být naší věcí, abychom uvědoměle navazovali na to, co bylo; dosti navazujeme nevědomky, poněvadž jinak

to nejde. Sestupme do hlubin soudobého života pro surovinu, vonící nedotčenou syrovostí, a tvořme z ní zuřivě věci s očima obrácenými k budoucnosti a jako by minulosti nebylo. Vyžeňme minulost okny i dveřmi; pro to, čemu nemůžeme uniknout, pro organický vývoj bude dosti té, která se tajně k nám vetře zadními vrátky.

3. Proletářská kultura v užším slova smyslu, tedy jako první etapa ke kultuře socialistické, bude — nebojme se toho kacířství — dílem duchovní elity revoluční a komunistické pro výkvět uvědomělého proletariátu. Nemůže být tomu právě zde jinak, poněvadž přecházíme na půdu, kterou hospodářská a sociální poroba učinila povšechně málo způsobilou k tomu, aby z ní a pro ni mohly již dnes růže kvést. Úkolem Proletkultu nemůže být přece sebevražedná snaha naučit veškeru masu dělnickou rýmovat, kreslit, brnkat na klavír, hledat perpetuum mobile atd., nýbrž běží o to, aby tvůrčí síly, stojící dnes ve službách proletariátu, rozmnoženy byly o latentní talenty a génie, uvězněné v podzemí, aby tyto skryté síly přivedeny byly na slunce, na kterém pučí poupata a rozvírají se květy. A stejně nemůže být úkolem Proletkultu, aby celou dnešní masu proletariátu pohnul k návštěvě hudebních síní, uměleckých výstav a lidových universit, pro jejichž správné pochopení chybějí jí všechny podmínky, nýbrž běží o to, aby Proletkult, opřen o výkvět proletariátu, který dnes již lační po kulturních radostech, vybudoval mohutnou organizaci výchovnou, která postupně vyvede veškeren proletariát z duchovní poroby. To se však nestane za jednu generaci, protože je to fyzicky nemožno.

Nezapomeňme, jaké úsilí musí diktatura proletariátu vyvinout na poli výrobním a hospodářském vůbec, jaké úsilí postavit proti kontrarevoluci uvnitř i zvenčí, co sil bezvýhradně oddaných revoluci hospodářské a politické potřebuje, aby zvítězila napevno. Teprve po tomto vítězství bude moci dobře provádět revoluci kulturní se skutečným úspěchem.

Uvažujeme-li o věci do pravděpodobných podrobností, dojdeme k úsudku, že celá perioda proletářské kultury bude pře-

devším dobou hledání, osvobozování, revoluce, výchovy, nikoli však oné tvůrčí práce skutečné, která vyžaduje jisté společenské pohody, pak možné teprve ve společnosti úplně socialistické. Tato perioda po stránce tvůrčí bude mít ráz třídní, charakter předvoje komunistického a proletářského; proto bude dílem elity pro menšinu.

Kulturní dílo této elity může však nabýt pravého a plodného smyslu jen tehdy, když každý její člen bude mít stále na mysli, že je částí velkého revolučního kolektiva, jež je zdrojem jeho inspirace i mořem pro vústění jeho snah. Těmto revolučním duchům tvůrčím jest vzítí na sebe veliký kříž zápasu mezi individualistní tradicí a socialistickým úsilím. Tvůrčí duchové periody, kterou bude charakterizovat proletářská kultura, určí jistě nemálo další vývoj ke kultuře socialistické a jejich odpovědnost bude veliká.

Problémy kultury socialistické nejsou otázkou této úvahy. Stačí snad podotknout, že především socialistické společnosti bude dáno ukázat, jak zdravé síly a mohutnosti může dosíci kultura, jejíž kořeny jdou až ke dnu, jejímž pněm je jádro lidu a jejíž větve líbezně a rovnoměrně rozloženy jsou nad celou společností. Vzniknou jistě úžasní umělci a učenci, až každý člověk dovede se těšit z umění a zajímat se o vědecké otázky a až umění a věda budou pokornými služkami vezdejšího života, zbudovaného na spravedlnosti.

(Červen IV, str. 87–89, 12. 5. 1921)